

ШЛЯХ „ИСКРЫ“

пролягав і через Радзивилів

П ОЅД Відень — Київ прибув до Радзивилова (нині Червоноармійськ). Стояв тут, на прикордонній станції з Австрією, довго. Йшла перевірка документів і речей... День 5 березня 1902 року видався похмурий, непривітний, моросив дощик, а тому пасажирів виходило мало. З середнього вагона вийшов високий чоловік у модному капелюсі, пристойному костюмі, з великим чемаданом. Попрямував до пристанційних будов. За ним невідступно слідували насторожені очі поліція. Кивок — і за невідомим пішов чоловік у цивільному. Відчувши, що за ним стежать, пасажир подав знак зустрічному, той зник за будовами, а сам попрямував на привокзальну площу. Тут його і затримали.

Поліцейський протокол обшуку заарештованого і огляду речових доказів. Невідомий — агент «Искры». Без документів. У чемадані з подвійними стінками знайдено багато іскрівської літератури, в тому числі 42 примірники праці В. І. Леніна «Що робити?», 30 примірників газети «Искра» № 13.

Як тепер з'ясовано, цим незнайомим, що їхав з Відня з паспортом на ім'я німецького підданого Карла Котшадка, насправді був Йозеф Блюменфельд, який набрав текст для першого номера «Искры».

Це лише один із випадків і один із документів, що зберігаються в Ровенському обласному державному архіві, які засвідчують про те, що станція Радзивилів була транзитним пунктом переправки ленінської «Искры» та іншої марксистської літератури з-за кордону в Росію.

А ось ще одне донесення, датоване 26 вересня 1904 року: «На прикордонній ст. Радзивилів, Волинської губ., у затриманому транспорті нелегальної літератури, привезеної з Австрії, вилучено 12 прим. брошури «До сільської бідноти» (праця В. І. Леніна)».

80 років тому було створено більшовицьку партію. «Це завдання, — як зазначається у постанові ЦК КПРС «Про 80-річчя Другого з'їзду РСДРП», — виконав Другий з'їзд, підготовлений ленінською «Искрой».

партії революціонер, активний агент «Искры» Й. В. Басовський (псевдонім Демет'єв) — член Київського комітету РСДРП, як свідчать архівні документи. Він був постійним представником В. І. Леніна у Львові — вузловому пункті транспортування «Искры» із Заходу в Росію. Це була мужня, вольова, видана марксизму людина. У серпні 1902 року він разом з Бауманом та іншими іскрівцями втік з Київської тюрми. Цікаво навести з цього приводу депешу у департамент поліції: «Восемнадцатого августа девятю часу вечера из Киевской тюрьмы бежали важные политические арестанты число одиннадцати мужчин Басовский, Бауман, Валлах... посредством самодельной лестницы, свитой из кусков простынь с двенадцатью ступеньками, прикрепленной железной кошкой к тюремной ограде, вышиною около восьми аршин и перекинутой через ограду...».

Й. В. Басовський листувався особисто з В. І. Леніним, повідомляв, що налагоджено добрі зв'язки, забезпечено транспорт, хоча, як ми бачимо із повідомлень жандармських управлінь, не раз доставники «Искры» потрапляли до рук поліції.

Так, 6 (19 лютого) 1903 року Й. В. Басовський у листі до В. І. Леніна повідомляв, що на станції Радзивилів затримано агента «Искры» Рузова (А. Г. Орлова) і транспорт марксистської літератури.

Транспортувати і розповсюджувати «Искру» та революційну літературу агентам допомагали робітники і селяни. Так, в районі нинішнього Червоноармійського району біля австрійського кордону були

датів виявили листівки і кілька екземплярів тридцять третього та тридцять п'ятого номерів газети «Искра», в яких були опубліковані статті Леніна «З приводу заяви Бунду», «Про маніфест вірменських соціал-демократів», «Самодержавство вагається»... Переполох був величезний. Повідомили контррозвідку. Почався детальний обшук, допити. Та солдати трималися стійко, не видали своїх товаришів із місцевого комітету РСДРП, які принесли в казарми листівки і нелегальну літературу.

Про те, як розповсюджували «Искру» та іскрівську літературу, згадує у своїх спогадах, які зберігаються в обласному архіві, активний член здолбунівської соціал-демократичної організації, слюсар тодішніх залізничних майстерень Володимир Іванович Висневський.

Діяльність організації, яка виникла у 1900 році, значно поживилася після встановлення зв'язків з київською і харківською соціал-демократичними організаціями. Їх представники привозили з собою прокламації, газету «Искра». У Здолбунів «Искра» надходила у незначній кількості екземплярів. Вона передруковувалася в нелегальних друкарнях Києва, Кишинева та інших міст. Найчастіше до Здолбунова вона потрапляла із Києва. Читали її поодинокі і невеликими групами. Часто збиралися на квартирі Висневського, брат якого, інженер депо, був одним з керівників організації. Збиралися, звичайно, таємно, бо поліція, шпигуни і провокатори слідували за кожним кроком.

Кожен екземпляр «Искры» переходив з рук у ру-

ки, поліція піднімала тривогу. Їй на допомогу приїжджали поліцейські загони з Ровно, Луцька, Острога, і тоді починалися масові обшуки в робітничих будинках. Не раз робили трус і на квартирі Висневського, зламували навіть підлогу, але нічого не знаходили.

— З «Искры» ми довідувалися, — пише В. І. Висневський, — про тяжке життя робітників, про те, що дедалі шириться по країні революційний рух, що Ленін і його одиодумці ратують за створення соціал-демократичної робітничої партії. Особливе враження справили на нас праці В. І. Леніна «Самодержавство вагається», «З чого почати?», «Початок демонстрацій», «Що робити?» та інші, які допомагали нам зрозуміти ленінську програму партії, що була прийнята на Другому з'їзді РСДРП, биля на сполох, закликали до активної боротьби проти самодержавства.

Незважаючи на переслідування за видання, зберігання і розповсюдження ленінських праць, вони доходили до читачів і мали великий вплив на розвиток соціал-демократичного руху, створення більшовицьких організацій на Україні, зокрема на Ровенщині, на виховання партійних кадрів, трудящих мас у революційному дусі.

Про поширення ідей Програми партії, прийнятої Другим з'їздом РСДРП, на Україні розповідається в донесеннях, повідомленнях, відношеннях, рапортах, які містяться в справах жандармських охоронних та судових установ. Зберігаються ці документи в ЦДА УРСР, є в нашому обласному архіві. Ось два з них. «В ніч з 9 на 10 червня 1905 року поблизу м. Берестечка Дубенського повіту Волинської губернії жандарми захопили транспорт нелегальних видань, у тому числі працю В. І. Леніна «До сільської бідноти» з додатком Програми РСДРП».

А ось ще одне донесення, датоване 26 вересня 1904 року: «На прикордонній ст. Радзивилов, Волинської губ., у затриманому транспорті нелегальної літератури, привезеної з Австрії, вилучено 12 прим. брошури «До сільської бідноти» (праця В. І. Леніна)».

Люди різного віку, різних професій, різних національностей, але твердих марксистських, іскрівських переконань були агентами «Искры», про що стверджують документальні дані. Причому, затримували їх на різних станціях залізниці. Ось скупі повідомлення. На станції Ровно був затриманий доктор Віденського університету А. Мослер, який перевозив твори Маркса, збірник «Робітник» № 1—2, в якому вміщено статтю Леніна «Фрідріх Енгельс» («Робітник» — неперіодичний збірник «Союзу російських соціал-демократів», який видавався за кордоном з ініціативи В. І. Леніна). У затриманого на станції Здолбунів студента Київського університету І. Мошинського вилучили велику кількість революційної літератури і газет.

У Радзивиліві не раз бував відомий в історії

Радзивилів затримано агента «Искры» Рузова (А. Г. Орлова) і транспорт марксистської літератури.

Транспортувати і розповсюджувати «Искру» та революційну літературу агентам допомагали робітники і селяни. Так, в районі нижнього Червоноармійського району біля австрійського кордону були заарештовані селяни, що переправляли іскрівську літературу російською та українською мовами, зокрема твори В. І. Леніна «Революційний авантюризм», «Лист до товариша про наші організаційні завдання», «До сільської бідноти».

Значна кількість «Искры» та іскрівських видань, в тому числі і праця В. І. Леніна, не тільки транспортувалася через Ровенщину, а й осідала тут та розповсюджувалася серед місцевого населення. Її читали трудящі міст Ровно, Дубно, Здолбунова, Острога, Радзивилова, навколишніх сіл. Це мало велике значення для формування революційного світогляду передової частини робітничого класу, селянства, солдатів, прогресивної інтелігенції.

...Всю ніч командування 126-го піхотного Рильського полку в Острозі не знало спокою. Увечері у сол-

читали її поодинокі і невеликими групами. Часто збиралися на квартирі Висневського, брат якого, інженер депо, був одним з керівників організації. Збиралися, звичайно, таємно, бо поліція, шпигуни і провокатори слідували за кожним кроком.

Кожен екземпляр «Искры» переходив з рук в руки. Від робітників депо до працівників станції, а від них — до робітників цементного заводу. Надрукована на тонькому папері, газеті швидко зачитувалась до дірок. Тоді члени організації вирішили передруковувати статті Леніна. Придбали друкарську машинку і таємно передруковували на подвір'ї Висневського у ретельно замаскованому льоху статті з «Искры» окремими листівками.

Пам'ятаючи вказівки «Искры», розповсюджували листівки у Глинську, Здовбиці, Старомильську, Богдасеві та інших навколишніх селах, тим самим пробуджуючи політичну свідомість селян, зміцнюючи з ними зв'язки. Працю В. І. Леніна «До сільської бідноти» читали в селах Острозького, Дубнівського та Ровенського повітів.

Виявивши розклесні і розкидані по місту листів-

в ЦДІА УРСР, є і в нашому обласному архіві. Ось два з них. «В ніч з 9 на 10 червня 1905 року поблизу м. Берестечка Дубенського повіту Волинської губернії жандарми захопили транспорт нелегальних видань, у тому числі працю В. І. Леніна «До сільської бідноти» з додатком Програми РСДРП. Транспорт доставлено із-за кордону», «У жовтні 1905 року з Програмою РСДРП знайомив робітників скляного заводу в Рокитному місцевий вчитель».

Розповсюдження ленінської «Искры», праця В. І. Леніна, Програми РСДРП на Ровенщині відіграло велику роль в тому, що в грізні роки революції 1905—1907 років робітники і селяни нашого краю взяли активну участь у боротьбі російського пролетаріату за своє визволення. А пізніше, втілюючи в життя програму партії, більшовики Ровенщини, як і всієї країни, ні на день не припиняли революційної агітації, зміцнювали зв'язки між робітниками і селянською біднотою, закликаючи їх до спільної боротьби проти капіталістів і поміщиків. І в усьому цьому неоціненна заслуга ленінської «Искры».

Георгій СЕРБІН.